

Arbeid in beeld

Louis Heijermans (1873-1938), de opkomst van de arbeidsgeneeskunde in Nederland

Deze bijdrage is de vijfde van de rubriek 'Arbeid in beeld'. In deze rubriek zullen foto's of schilderijen waarin het onderwerp 'Arbeid' centraal staat, de revue passeren. Bijdragen voor deze rubriek zijn van harte welkom, en kunnen worden gemaild naar nvva@arbeidshygiene.nl

Steffanie de Wit en Stef van Hout (redactie TtA)

De industrialisatie, die in Nederland betrekkelijk laat op gang kwam in vergelijking met de omringende landen, leidde tot een sterke groei van de bevolking in steden en het ontstaan van een nieuwe sociale klasse (het 'fabrieksproletariaat'). Door deze groei ontstonden nieuwe problemen ten aanzien van de volksgezondheid die samenhangen met leef-, woon- en werkomstandigheden. Door de vertraagde industriële revolutie was ook het kennisniveau van artsen op dit gebied beperkt in vergelijking met hun collega's in buurlanden. In ons land zag een bepaalde groep artsen in dat de sociaaleconomische omstandigheden van grote invloed konden zijn bij het ontstaan van verschillende ziektebeelden. Een voorloper op dit gebied was Louis Heijermans (1873-1938). Heijermans was een Rotterdammer en zoon van journalist Herman Heijermans.

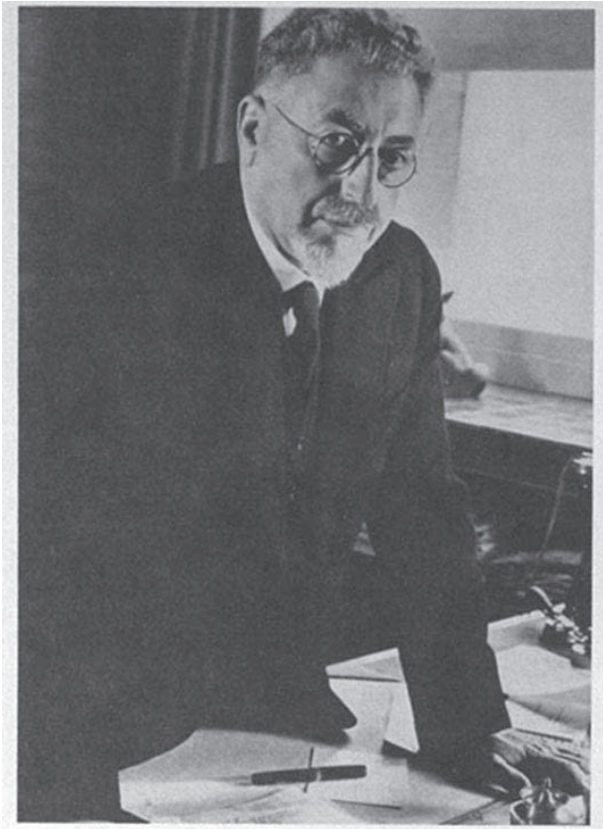
Hij voltooide zijn studie Medicijnen aan de Universiteit van Amsterdam in 1899. Na zijn studie vestigde hij zich als praktiserend arts in Watergraafsmeer, waar hij voor het eerst geconfronteerd werd met de schadelijke gevolgen van de industriële arbeid. In Watergraafsmeer werd een gasfabriek opgezet, omdat de gasvoorziening vanuit Amsterdam moeilijk verliep. Het reukloze gas bevatte 40% koolmonoxide waardoor Heijermans in korte tijd veel patiënten in zijn praktijk zag met met koolmonoxide vergiftiging. Naar eigen zeggen was dit de aanleiding voor zijn studie van de toxicologie, waar hij het verband tussen de blootstelling aan giftige stoffen en beroepsziekten zou onderzoeken. In 1902 ging hij werken bij de Gemeentelijke Geneeskundige Dienst in Amsterdam, waardoor hij veelvuldig in aanraking kwam met het armere deel van de bevolking die de premie van het ziektefonds niet konden betalen. Gedurende deze jaren werd zijn overtuiging gesterkt dat binnen de geneeskunde de preventie een even belangrijke rol als genezing behoorde te spelen. Hij heeft meerdere artikelen geschreven over het verband tussen huisvesting, voeding en het ontstaan van tuberculose. In deze periode verscheen zijn Handleiding tot de kennis der beroepsziekten (1908) waarin hij zijn ervaringen en studies bundelde tot een overzicht van beroepsziekten in Nederland: een zeer uitgebreid en gedetailleerd overzicht voor die tijd. In dit boek zijn tevens 160 door hemzelf vervaardigde foto's van ziektebeelden en arbeidssituaties opgenomen welke een goed beeld schetsen van de werkomstandigheden destijds. Dat maakt zijn werk uniek. Een tweede uitgebreidere druk verscheen in 1926. Onderwerpen welke Heijermans onder andere omschrijft zijn de verontreiniging van lucht, loodvergiftiging, invloed van stof op de longen, invloed van arbeid op het skelet en

een beschrijving van (de behandeling van) beroepsziekten zoals tuberculose, mijnwormziekte en caissonziekte (ook bekend als decompressie- of duikersziekte). Vele casussen worden vanuit Heijermans' ervaring beschreven en zijn onderbouwd met getallen over prevalentie en incidentie (zowel uit binnen- als buitenland), pathologische data en studies van collega artsen. Daarnaast werden ook de invloed van fysieke arbeidsomstandigheden zoals temperatuur, geluid en licht beschreven evenals het gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen en bronmaatregelen als stofafzuiging. Reeds in 1908 omschreef Heijermans de nadelige effecten van nachtarbeid en stond hij uitgebreid stil bij de verschillende invloeden van arbeid op de gezondheid van kinderen en jeugdige individuen. Op 1 januari 1919 werd Heijermans benoemd tot directeur van de Geneeskundige Dienst waarna hij met krachtige hand regeerde. Onder zijn leiding fuseerde de Gemeentelijke Geneeskundige Dienst met de Gemeentelijke Gezondheidsdienst (samen GG&GD), welke oorspronkelijk verschillende taken ten aanzien van volksgezondheid hadden. Vóór 1919 waren de diensten hoofdzakelijk gericht op de verlening van hulp bij ongevallen en op geneeskundige behandeling van het armere deel van de bevolking. Onder Heijermans' leiding groeide de dienst uit tot een instelling waar preventie een steeds belangrijkere rol ging spelen. Onder andere het oprichten van een Medisch Statistisch Bureau, de organisatie van de zuigelingen- en kleuterzorg en het aannemen van schoolartsen werden in de periode 1919-1933 gerealiseerd.

Als gevolg van de wereldwijde economische crisis begin jaren 30 stagneerde de uitbreiding van de GG&GD, en in 1937 droeg Heijermans het directoraat van de dienst over aan zijn opvolger. Kort na het ingaan van zijn pensioen overleed hij op 22 juli 1938 op 65-jarige leeftijd. Ter ere van zijn werk heeft het Nederlands Centrum voor Beroepsziekten (NCvB) een twee jaarlijkse lezing naar hem vernoemd: de Heijermanslezingen, welke in het teken staan van preventie van beroepsziekten.

Literatuur

- Israëls, Han; Mooij, Annet: Aan de Achtergracht. Honderd jaar GG&GD Amsterdam (2001)
- Heijermans, Louis: Handleiding tot de kennis der beroepsziekten (1908)
- Spreeuwiers, D.: Louis Heijermans (1873-1938) en de opkomst van de arbeids- en bedrijfsgeneeskunde (Ned Tijdschr Geneeskd 1988; 132, nr 30)
- Website Nederlandse Centrum voor Beroepsziekten <https://www.beroepsziekten.nl/>

Portret Louis Heijermans (uit tijdschrift voor Sociale Geneeskunde, 22-12-1950)

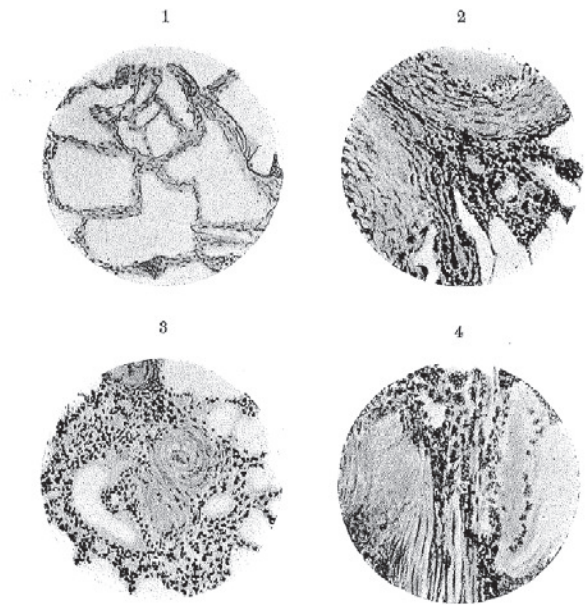

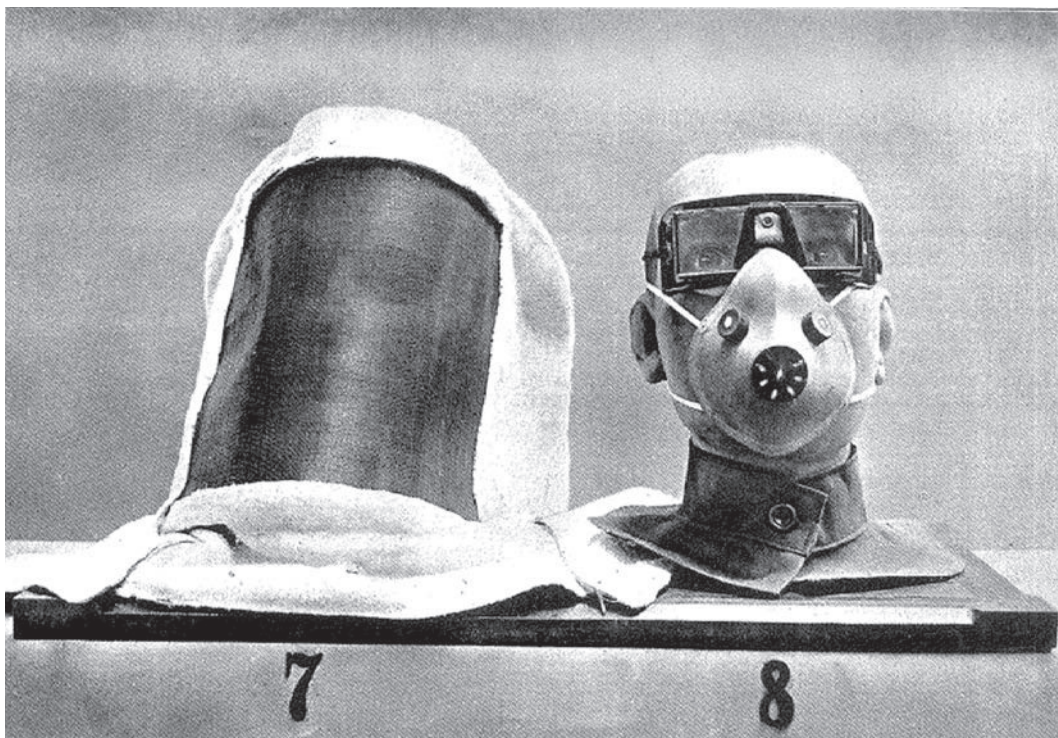
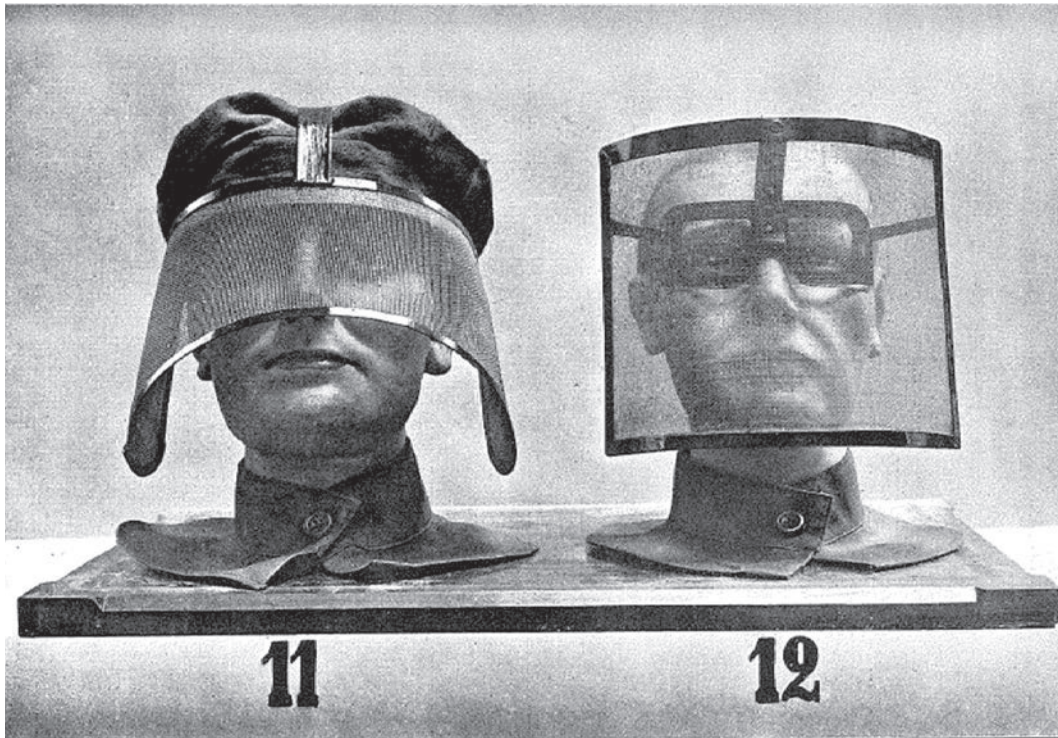
Fig. 14. 1. Schijfje gezonde long; 2. metaalslijperslong; 3. steenkoollong; 4. loodmijnwerkerslong (naar OLLIVER).

Pathologie longweefsel bij diverse beroepsgroepen (uit Handleiding tot de kennis der beroepsziekten, 1908)

“De kroes wordt uit den oven verwijderd, door een deksel van de bovenzijde te openen en de arbeider moet nu vlug met en groote lang den kroeg omvatten en weerstand bieden aan de ongelooflijk felle hitte en gloed, waartegen asbestkleeding nauwelijks bestand is.” (uit Handleiding tot de kennis der beroepsziekten, 1908)

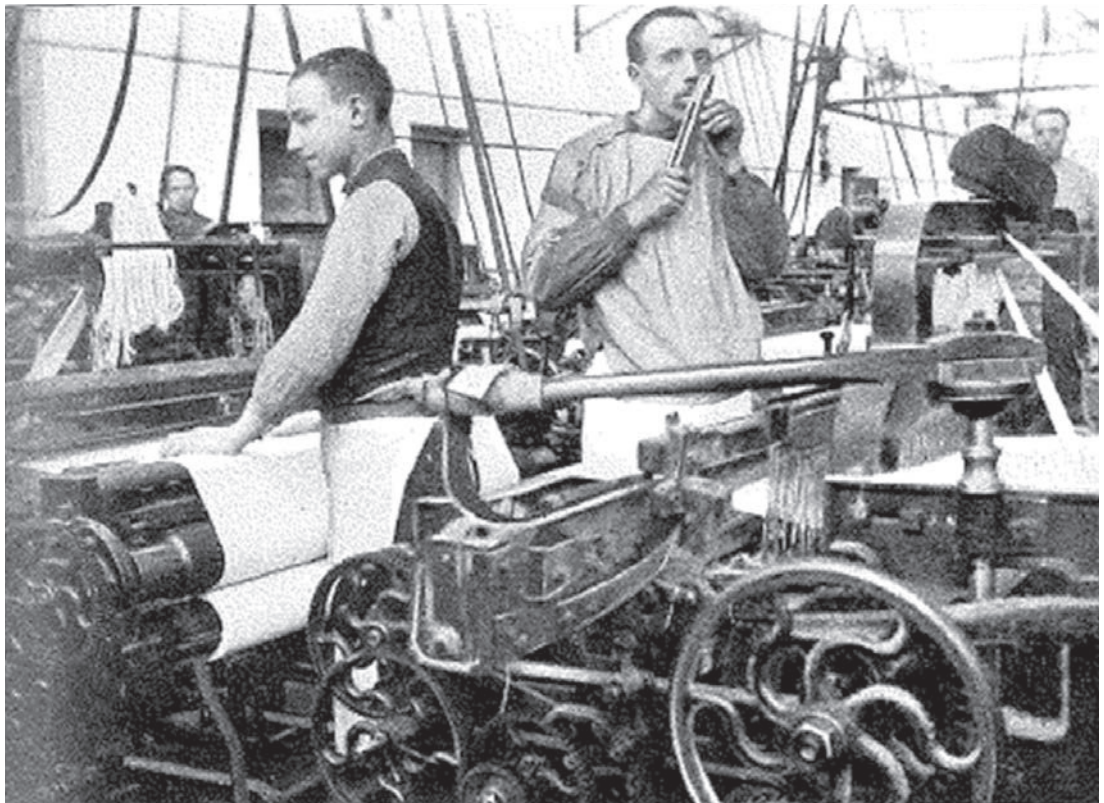

Persoonlijke beschermingsmiddelen (uit Handleiding tot de kennis der beroepsziekten, 1908)

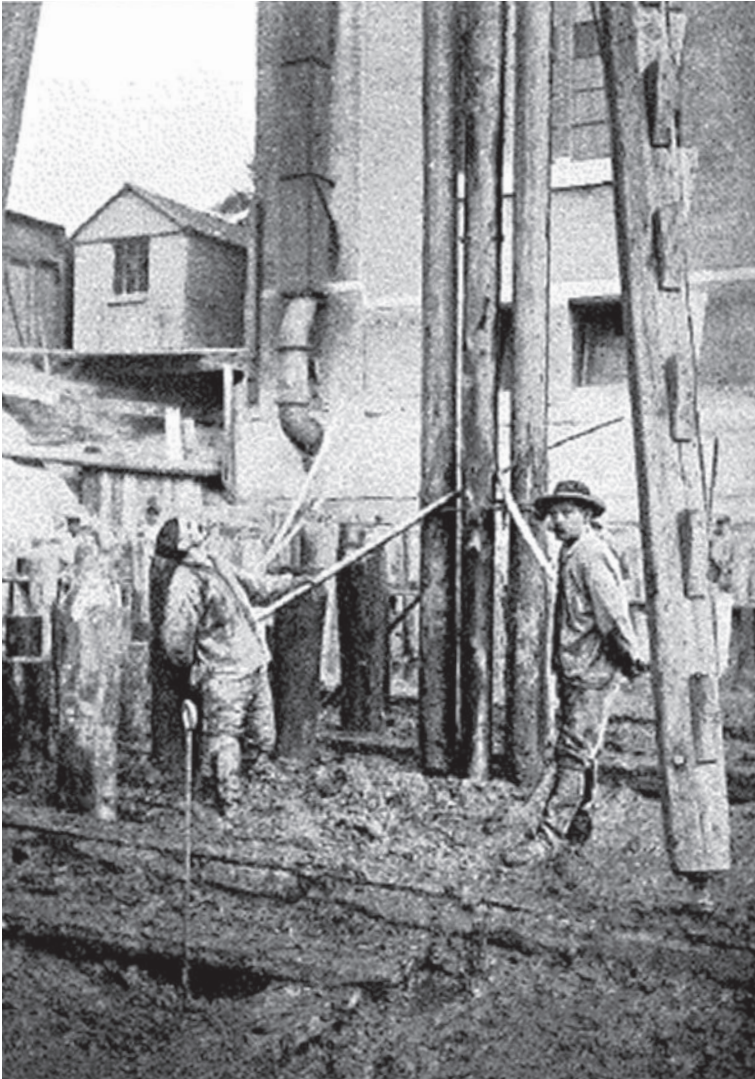

“Als men in aanmerking neemt, dat alle arbeid in de steenbakkerijen stukwerk is, springt het geestdoodende en afmattende van dit werk duidelijk in het oog.” (uit Handleiding tot de kennis der beroepsziekten, 1908)

Bovendien heeft de wever de gewoonte de draad door den schietspoel te zuigen. Wanneer een wever drie weefgetouwen bedient en wanneer elke spoel om de vijf minuten afloopt, dan moet de wever 396 keer de spoel aan den mond brengen. Door dit procedé wordt katoenstof in betrekkelijk groote hoeveelheden ingeademd.” (uit Handleiding tot de kennis der beroepsziekten, 1908)

“Bij het heien komen dus de volgende nadelige factoren in aanmerking: zware spierarbeid, het blootgesteld zijn aan weer en wind, het arbeiden in water of doorkweekten grond, beledigingen van het gehoororgaan door het gedruisch van het blok en de machine, de haastige wijze van arbeiden, de schokken en trillingen, die op het lichaam worden voortgeplant. De omstandigheden waaronder het werk verricht wordt, bevorderen het gebruik van alcoholische dranken.” (uit Handleiding tot de kennis der beroepsziekten, 1908)

lootstelling bij het uitzoeken van patronen met loodhoudende kern door kinderen (uit Handleiding tot de kennis der beroepsziekten, 1908)